

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД**  
**«УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА «КРОК»**  
**Навчально-науковий інститут психології**

**Кафедра психології**

Лисогорко Ірина Сергіївна

УДК 316.614.5

**Кваліфікаційна робота**

Особливості впливу сім'ї на розвиток самостійності дітей молодшого шкільного віку

053 «Психологія»

«Організаційна психологія»

Подається на здобуття освітнього ступеня бакалавр

Кваліфікаційна робота містить результати власних доробок. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Науковий керівник      Сингаївська Ірина Валентинівна, кандидат психологічних наук, професор

**Київ – 2024**

## ЗМІСТ

<b>ВСТУП .....</b>	<b>3</b>
<b>РОЗДІЛ 1 ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ СТИЛЮ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ НА РОЗВИТОК САМОСТІЙНОСТІ ДИТИНИ .....</b>	<b>7</b>
1.1. Типи стилю виховання дитини у сім'ї.....	7
1.2. Вплив складу сім'ї на становлення особисті дитини.....	12
1.3. Психологічна характеристика самостійності як особистісної якості.....	17
Висновки до розділу 1 .....	22
<b>РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ СІМ'Ї НА ФОРМУВАННЯ САМОСТІЙНОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА .....</b>	<b>25</b>
2.1. Організація та методики дослідження самостійності молодшого школяра .....	25
2.2. Аналіз результатів дослідження.....	32
Висновки до розділу 2 .....	40
<b>РОЗДІЛ 3 ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ОСОБИСТІСЬКОГО РОЗВИТКУ САМОСТІЙНОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ .....</b>	<b>42</b>
3.1 Тренінг для батьків з розвитку самостійності дітей молодшого школяра .....	42
3.2. Рекомендації батькам та вчителям щодо виховання самостійності молодших школярів у сім'ї.....	55
Висновки до розділу 3 .....	60
<b>ВИСНОВКИ .....</b>	<b>62</b>
<b>СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ .....</b>	<b>66</b>
<b>ДОДАТКИ.....</b>	<b>72</b>

## ВСТУП

### **Актуальність дослідження.**

У ранні дитячі роки сім'я відіграє ключову роль у формуванні соціальних патернів через процес ідентифікації та наслідування. Молодший школяр несвідомо спостерігає та наслідує зразки поведінки своїх батьків, що відбивається на її психічному здоров'ї та загальному психологічному кліматі в сім'ї. За словами В.О. Сухомлинського: “Сім'я –перше джерело, з якого починається велика ріка почуттів і переконань”. Проблеми, пов'язані з вихованням, стають надзвичайно актуальними в наш час. Деякі батьки не розуміють, яку шкоду можуть завдати своїм дітям через негативний підхід до виховання, через недоліки у власному прикладі та готовності до батьківства. Мета сімейного виховання полягає у формуванні якостей та рис особистості, які допомагають долати життєві труднощі й перешкоди. Цей досвід, переданий через численні покоління, свідчить, що серед таких якостей важливе місце займають фізичне здоров'я, розвинений інтелект, працьовитість, моральність, духовність та готовність до сімейного життя. Сімейне виховання відіграє величезне значення у процесі особистісного розвитку дитини, впливає на її подальше життя. Як засвідчує життя, діти й молоді люди краще засвоюють знання тоді, коли їм не лише розповідають, як що робити, а й коли вони на власні очі бачать адекватний до обставин взірець поведінки дорослих, особливо батьків. Тому сімейне виховання відіграє визначальну роль у процесі психологічного розвитку особистості. Будь-які відхилення в сімейних взаєминах негативно впливають на формування особистості дитини, її характеру, самооцінки та інших психологічних якостей. В таких дітей можуть виникати різноманітні проблеми: стан підвищеної тривоги, труднощі в школі, проблеми у навчанні тощо. Особливо гостро це питання постає у молодшому шкільному віці, оскільки саме в цей період починає активно розвиватися самосвідомість, формуватися самооцінка, що має визначальний вплив на становлення дитини в наступні вікові періоди. Тому актуальним питанням залишається дослідження особливості впливу сім'ї

виховання на особистісний розвиток дитини молодшого шкільного віку. Виховання – це про співпрацю, взаємодію, взаємовплив, взаємозбагачення дітей і дорослих. При цьому кожна сім'я володіє більшими або меншими виховними можливостями, тобто різним виховним потенціалом. Діти, які ростуть в атмосфері любові і розуміння, мають менше проблем зі здоров'ям і труднощів у навчанні, ростуть доброзичливими, товарицькими, відкритими, а порушення дитячо-батьківських стосунків веде до формування різних психологічних проблем (агресивність, тривожність, брехливість) і комплексів. У кожній сім'ї складається певна система виховання, яка включає цілеспрямовані виховні впливи, які здійснюють батьки з метою формування певних якостей і умінь у дітей. Самостійність є важливою складовою кожної дитини, оскільки вона визначає її здатність приймати рішення, виконувати завдання та розв'язувати проблеми без постійної дорослої підтримки. На сучасному етапі соціального та технологічного розвитку, швидкі темпи змін вимагають від людини гнучкості, адаптивності та креативності в різних сферах життя. Тому формування у дитини навичок самостійності є критично важливим для її успішного функціонування у сучасному світі. Дослідження прояву самостійності у молодших школярів не лише допомагає розуміти їхні потреби та можливості, але і надає можливість розробляти ефективні методи виховання та навчання, спрямовані на підтримку та розвиток цієї важливої якості. Таке дослідження відкриває можливості для покращення педагогічної практики та сприяє побудові сприятливого середовища для здорового та гармонійного розвитку молодших школярів.

Особлива увага до цього питання є необхідною в контексті сучасного соціокультурного середовища, де швидкі зміни та виклики вимагають від дітей адаптації та вміння самостійно реагувати на нові ситуації та завдання.

Тому актуальним питанням залишається дослідження особливості впливу сім'ї на особистісний розвиток самостійності дітей молодшого шкільного віку.

**Мета дослідження** полягає у теоретичному вивченні і емпіричне дослідженні впливу сім'ї на особистісний розвиток самостійності дітей молодшого шкільного віку.

**Завдання дослідження:**

1. Здійснити теоретичний аналіз поняття сімейного виховання та його ролі у формуванні самостійності дітей молодшого шкільного віку.
2. Розкрити стилі сімейного виховання та типи неадекватного батьківського ставлення.
3. Емпірично дослідити вплив стилю виховання на розвиток самостійності молодшого школяра.
4. Розробити програму підвищення виховного потенціалу батьків та вчителів.

**Об'єкт дослідження:** вплив сім'ї на розвиток самостійності дітей молодшого шкільного віку.

**Предмет дослідження:** особливості впливу та фактори, які сприяють або перешкоджають розвитку самостійності, а також стратегії виховання в сімейному середовищі, спрямовані на підтримку самостійності дітей.

В процесі роботи використані такі загальнонаукові **методи дослідження:**

- теоретичні: аналіз літератури з проблеми дослідження, синтез, класифікація, систематизація, узагальнення отриманих даних;
- емпіричні: опитувальник батьківського ставлення А.Я. Варги, В.В. Століна, для діагностики особистісного розвитку молодшого школяра, графічна методика «Кактус» (М.А.Панфілова), проєктивна методика «Малюнок сім'ї», розроблено дві авторські анкети для батьків та вчителів з метою оцінки рівня самостійності молодшого школяра.
- методи якісної і кількісної оцінки результатів дослідження, інтерпретаційні методи.

**Наукова новизна:** полягає в аналізі конкретних аспектів взаємодії між дітьми молодшого шкільного віку та їх сімейним оточенням, спрямованого на

розвиток самостійності. Дослідження включає оцінку ролі батьківських стилів виховання, рівня комунікації в родині, розгляд впливу родинних традицій та культурних особливостей на формування самостійності у дітей. Дослідження взаємовідносин між самостійністю дітей та їх успішністю у навчанні та соціальної адаптації.

**Практичне значення:** Проведено емпіричне дослідження стилів сімейного виховання та особливостей особистісного розвитку самостійності молодших школярів; виявлено позитивні зв'язки між даними показниками; розроблено програму підвищення виховного потенціалу батьків.

**Апробація роботи.** Результати дослідження опубліковані в тезах Міжнародної наукової конференції: Лисогорко І. С., Сингаївська І. В. Психологічні особливості прояву самостійності молодших школярів. Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей V Міжнародної конференції (Київ, 07 грудня 2023 р.). К.: Університет "КРОК", 2023.

## РОЗДІЛ 1

# ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ СТИЛЮ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ НА РОЗВИТОК САМОСТІЙНОСТІ ДИТИНИ

### 1.1. Типи стилю виховання дитини у сім'ї.

Виховання дитини у сім'ї може ґрунтуватися на різних стилях, які визначаються особистісними рисами батьків та їхніми поглядами на виховання. Сукупність способів спілкування з дитиною, методів і прийомів виховання, строгість батьківського контролю і наявність емоційної підтримки визначають стиль сімейного виховання. Наприклад, батьки, які поєднують строгість з емоційною підтримкою, можуть створити умови для розвитку самодисципліни та відповідальності у дитини, забезпечуючи їй необхідний комфорт для власного самовираження. В той же час, сім'ї з низьким рівнем емоційної підтримки та високим рівнем строгості можуть викликати у дитини відчуття невпевненості та відстані. Стиль сімейного виховання – це спосіб взаємодії батьків та дітей, що характеризується застосуванням певних засобів і методів виховного впливу, виражається у особливій манері вербального та невербального спілкування.

### 1.2. Вплив складу сім'ї на становлення особисті дитини.

В українському суспільстві, неповна сім'я займає особливе положення, вона є одним з основних соціально-демографічних типів сучасної сім'ї. Багато науковців, які займаються соціальними проблемами, стверджують, що діти, які виховуються в неповних сім'ях, більш схильні до проблем різного психолого-педагогічного характеру, ніж діти, які виховуються в повній сім'ї. На думку О. Максимович, під неповною сім'єю розуміється:

– сім'я, яка характеризується специфічною формою становлення, порушенням внутрішньої структури і деформацією подружніх і батьківських стосунків;

– категорії сімей, в яких дитина до 16 років проживає з одним із батьків, що несе за неї повну відповідальність [21].

У неповній сім'ї одному з батьків, що залишився, неважко створити у дитини негативне уявлення про відсутнього з батьків, особливо якщо розставання було пов'язане з розлученням або чимось, що заподіює сильний біль.

### **1.3. Психологічна характеристика самостійності як особистісної якості.**

Надати молодшому школяру самостійність, означає надати свободу вибору, як, чим і коли він буде займатися. Особистість з народження є продуктом соціалізації, здатна відповідати за свої вчинки, контролює свою поведінку, самостійна у своїх вчинках. Соціалізація починається в дитинстві та закінчується в глибокій старості процесом засвоєння соціальних ролей і культурних норм. У ході соціалізації людина з біологічної істоти перетворюється на соціальну. Соціальне середовище відіграє у цьому процесі вирішальну роль. Формування самостійності молодшого школяра має відбуватися у єдності її компонентів. Високий рівень інтелектуальних процесів сприятиме і, водночас, виступатиме передумовою становлення вольової саморегуляції, яка, у свою чергу, детермінована наявністю і характером пізнавальної мотивації.

#### **Висновки до розділу 1**

Склад сім'ї має значний вплив на становлення особистості дитини. Сім'я виступає основним соціальним оточенням, де дитина отримує перші уроки соціалізації, навчається взаємодіяти з іншими людьми, а також відчуває підтримку та захист. Роль батьків, є основними рольовими моделями для дитини. Вони визначають стиль виховання, навички спілкування та встановлюють цінності в родині.

Молодший школяр, перебуваючи на етапі активного формування своєї особистості, проявляє важливі риси самостійності. Самостійність у молодшого школяра є результатом поступового розвитку і вимагає підтримки та стимулювання з боку батьків, вчителів та інших дорослих. Вона є важливою складовою успішного адаптивного функціонування дитини в суспільстві.

## РОЗДІЛ 2

### ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ СІМ'Ї НА ФОРМУВАННЯ САМОСТІЙНОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

#### **2.1. Організація та методики дослідження самостійності молодшого школяра**

Експериментальне дослідження проводилось нами на базі приватної школи “ Невгамовні” в м. Івано-Франківськ. У вибірку дослідження увійшло 30 дітей молодшого шкільного віку (учні 2-3 класів), з них: 7 дівчат і 23 хлопці, а також 30 матерів учнів, класний керівник класу. З метою дослідження батьківсько-дитячих взаємин, особливостей сприйняття членами сім'ї один одного, у дослідженні ми використовували наступні психодіагностичні **методичні інструментарії**:

- 1) опитувальник батьківського ставлення А.Я. Варги, В.В. Століна, для діагностики особистісного розвитку молодшого школяра;
- 2) графічна методика «Кактус» (М.А.Панфілова);
- 3) проєктивна методика «Малюнок сім'ї»;
- 4) розроблено дві авторські анкети для батьків та вчителів з метою оцінки рівня самостійності молодшого школяра.

#### **2.2. Аналіз результатів дослідження.**

Часткові результати дослідження тесту-опитувальника батьківського ставлення А. Варги і В. Століна є подано у таблиці 2.1 для демонстрації переважання одного із стилів сімейного виховання. Давайте розглянемо кожну категорію з теоретичної перспективи: прийняття-відтворення (34.95%), ця категорія вказує на те, наскільки сім'ї сприймають соціальні норми та цінності, а також здатність відтворювати ці норми у вихованні своїх дітей. Кооперація (21.18%), ця категорія вказує на здатність сімей співпрацювати та взаємодіяти з іншими сім'ями та групами. Маленький невдаха (8.64%), ця категорія відображає рівень проблем у вихованні та соціалізації дітей. Низький відсоток у цій категорії свідчить про те, що батьки вважають дитину маленькою.

Аналіз елементів самостійності молодшого школяра на малюнку за методикою «Моя сім'я». Для аналізу самостійності молодшого школяра за критеріями, які ми навели, можна розглянути наступні аспекти: Розміщення малюнка на аркуші паперу, якщо малюнок сім'ї розташований по центру аркуша паперу (56,7 %), це може свідчити про впевненість дитини у собі та бажання бути в центрі уваги. Відображення відносин у сім'ї, якщо на малюнку присутні всі члени сім'ї (36,7 %), але вони розташовані окремо або відокремлені один від одного, це може вказувати на бажання дитини підтримувати відносини з сім'єю, але з відстані або з обмеженим контактом. Наявність ізольованих фігур (13,3 %) чи фігур з агресивною позицією (23,3 %) може вказувати на бажання дитини виокремитися або виразити свою незалежність. Малюнок відображає сприятливу сімейну ситуацію (90%), це може свідчити про позитивні стосунки та підтримку, яку дитина отримує у сім'ї.

З відсоткового аналізу шкал в таблиці 2.3 можна визначити, що в контексті методики "Кактус" М.А. Панфілова самостійність дітей може бути оцінена через рівень демонстративності, залежності, оптимізму та прагнення до самотності. Високий показник демонстративності (70%) може свідчити про те, що діти, які малювали малюнок "Кактус", можуть виявляти схильність до вираження своїх емоцій та почуттів публічно, що може впливати на їхню самостійність. Низький показник прагнення до самотності (33,33%) може означати, що діти можуть відчувати комфорт у спілкуванні з іншими та не мають великої потреби в самотності, що може підтримувати їхню самостійність.

Емпіричний аналіз результатів анкети для батьків щодо прояву самостійності дітей молодшого шкільного віку який зображений на малюнку рис. 2.2 може надати важливі висновки щодо їх розвитку та динаміки цього процесу у сімейному середовищі. Зважаючи на дані у відсотках по категоріям самостійності які були в анкетуванні для батьків на малюнку 2.2., помірний рівень самостійності (66.67%) свідчить про те, що більшість дітей мають базовий рівень самостійності, але можуть потребувати додаткової підтримки та навчання для покращення цих навичок. Низький рівень самостійності (10%) цей

відсоток найнижчий, ніж у інших категоріях, важливо визначити причини, що призвели до цього результату це може бути пов'язано з рядом факторів, включаючи недостатню підтримку з боку батьків, психологічні чи емоційні труднощі.

Загальний порівняльний аналіз відповідей батьків анкетування щодо самостійності молодшого школяра та тесту-опитувальника батьківського ставлення А. Варги і В. Століна з малюнками дітей за методиками "Моя сім'я" та "Кактус" М.А. Панфілова вказує на збіги та відмінності між сприйняттям батьків та виявами дітей у малюнках, що може слугувати основою для розробки програм та стратегій виховання та психологічної підтримки дітей. Помірний рівень самостійності: анкетування батьків: 66.67% визначили помірний рівень самостійності у своїх дітей. Методика "Моя сім'я" (Прояв самостійності): 70 % дітей проявили самостійність у малюнках. Методика "Кактус" (Оптимізм): 83,33 % виявили ознаки оптимізму. Загальна тенденція показує помірний рівень самостійності. Діти виявляють відмінність у прямому вияві самостійності через малюнки (70%), проте, за результатами анкетування, це може не завжди співпадати з батьківською оцінкою. Високий рівень самостійності: анкетування батьків: 23.33% оцінили рівень самостійності як високий. Методика "Моя сім'я" (Сприятлива сімейна ситуація): 90% відображають сприятливу сімейну ситуацію у малюнках. Методика "Кактус" (Залежність): 56,67 % демонструють ознаки залежності. Низький рівень самостійності: анкетування батьків: 10% визначили низький рівень самостійності у своїх дітей. Методика "Моя сім'я" (Відчуття неповноцінності): 10% виявили відчуття неповноцінності у малюнках. Методика "Кактус" (Тривога): 36, 67 % демонструють ознаки тривоги.

Аналіз опитувальника для вчителів щоб визначити рівень самостійності молодших школярів у процесі навчання. Низький рівень самостійності (приблизно 13.33%) може свідчити про те, що деякі учні потребують додаткової підтримки та настанови в процесі виконання навчальних завдань. Для цієї групи

учнів може бути корисним впровадження індивідуалізованих методів навчання та більшого контролю з боку вчителя. Середній рівень самостійності (приблизно 60%) вказує на те, що більшість учнів можуть виконувати навчальні завдання самостійно, але можуть потребувати деякої підтримки чи направлення час від часу. Високий рівень самостійності (приблизно 26.67%) вказує на те, що деякі учні вже демонструють високий рівень незалежності в процесі навчання.

### **Висновки до розділу 2**

Порівняльний результат досліджень з анкетування батьків щодо самостійності молодших школярів та відповідей вчителів дає можливість виявити як спільні, так і відмінні аспекти в сприйнятті та оцінці самостійності дітей. Спільні аспекти: обидва дослідження виявили зв'язок між рівнем самостійності та розвитком дитини. Високий рівень самостійності часто вказує на успішний розвиток та готовність дитини виконувати завдання самостійно, тоді як низький рівень може вимагати додаткової підтримки та настанови. Тоді як відмінності: вчительське дослідження підкреслює важливість індивідуалізованого підходу до учнів з різними рівнями самостійності. Наприклад, учні з низьким рівнем самостійності можуть вимагати більшого контролю та підтримки в навчанні, тоді як учні з високим рівнем можуть потребувати стимулювання творчого мислення та розв'язання проблем.

## РОЗДІЛ 3

### ПСИХОЛО - ПЕДАГОГІЧИЙ СУПРОВІД ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ САМОСТІЙНОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

#### 3.1 Тренінг для батьків з розвитку самостійності дітей молодшого школяра

За результатами емпіричного дослідження було виявлено, що батьки молодших школярів виявляють певні недоліки в розумінні та підтримці самостійності своїх дітей. Особливо це стосується методів виховання та підходів до стимулювання самостійності у повсякденному житті. На основі цих висновків пропонується розробити тренінг для батьків молодшого шкільного віку з метою підвищення рівня їхньої компетентності та навичок у цій сфері.

**Тренінг:** Розвиток самостійності дітей молодшого шкільного віку

**Час:** 2 – 2,5 години

**Мета тренінгу:** Надати батькам конкретні стратегії та вправи для сприяння розвитку самостійності у своїх дітей молодшого шкільного віку.

Таблиця 3.1.

#### Структура тренінгу для батьків

Час	Тема	Зміст
Модуль 1 : Знайомство з концепцією самостійності 40 хв		
10 хв	Вступ	Пояснення мети та цілей тренінгу.
15 хв	Теоретичні основи самостійності	Огляд концепції самостійності та її впливу на розвиток дітей.
15 хв	Фактори, що впливають на розвиток самостійності	Розгляд ролі батьків, шкільного середовища та інших чинників у формуванні самостійності
Модуль 2: Практичні поради та вправи для батьків 40 хв		
25 хв	Створення сприятливого середовища	практичні поради з організації домашнього середовища для підтримки самостійності дітей

Час	Тема	Зміст
25 хв	Розвиток навичок самообслуговування	Зважаючи на важливість розвитку самостійності у молодших школярів, ось додаткові вправи та поради
Перерва 10хв		
Модуль 3: Практичні вправи та сценарії 40 хв		
20 хв	Рольові ігри	Використання рольових ігор для моделювання ситуацій для батьків з метою демонстрації та вправи навичок розвитку самостійності у дітей молодшого шкільного віку
20 хв	Вправи на розвиток вміння приймати рішення	Практичні вправам, які можна використовувати для навчання дітей молодшого шкільного віку аналізувати ситуації та приймати власні рішення:
Модуль 4: Обговорення та обмін досвідом 35 хв		
25хв	Дискусія та обмін досвідом	Групова дискусія про враження від тренінгу та обмін корисними порадами між батьками
15 хв	Створення плану дій	Визначення конкретних кроків, які батьки планують вжити для підтримки та розвитку самостійності у своїх дітей.

### **3.2. Рекомендації батькам та вчителям щодо виховання самостійності молодших школярів у сім'ї.**

Для батьків молодших школярів виховання самостійності є ключовим завданням, оскільки це розвиває у дитині вміння приймати власні рішення, брати на себе відповідальність за свої дії та формувати особистість.

Створення комфортної обстановки для розвитку самостійності у молодших школярів передбачає не лише встановлення правил, а й створення певних умов, що сприяють цьому процесу. Ось деякі конкретні поради щодо організації домашнього середовища для розвитку самостійності дитини:

1. Ясні і зрозумілі правила, визначте прості та зрозумілі правила щодо домашніх обов'язків та виконання домашніх завдань.

2. Організоване просторове планування, створіть спеціальний куточок для виконання домашніх завдань та самостійних занять.

3. Дозвіл на помилки, дайте дитині зрозуміти, що помилки є частиною навчання та розвитку, і вони можуть вчити нас цінним урокам.

4. Стимулювання ініціативи, заохочуйте дитину до самостійних дій та ініціативи.

6. Участь у спільних справах, залучайте дитину до сімейних справ і робіть це разом.

Виховання самостійності в молодших школярів потребує терпіння та систематичної роботи є важливою складовою процесу навчання. Рекомендації для вчителів з цього питання:

1. Створення сприятливого середовища навчання.

2. Стимулювання самостійності через завдання.

3. Поступове підвищення складності завдань.

4. Надання можливостей для вибору.

6. Формування навичок розв'язання проблем

### **Висновки до розділу 3**

Психолого-педагогічний супровід особистісного розвитку самостійності дітей молодшого шкільного віку надає цінний внесок у розумінні та практичному застосуванні стратегій для підтримки самостійності дітей молодшого шкільного віку. Концепція самостійності важлива для розвитку дітей, самостійність є ключовою складовою розвитку особистості дитини, і педагогічні та психологічні підходи до її розвитку мають велике значення для подальшого успіху дитини. Самостійність молодшого школяра включає в себе здатність до самостійних дій, прийняття рішень та виконання завдань без прямого нагляду дорослих. Це важлива риса, яка сприяє розвитку дитини як особистості та підготовці її до викликів життя.

## ВИСНОВКИ

1. У сімейному середовищі дитина набуває перші уявлення про світ, вона вчиться вирішувати проблеми, спілкуватися, адаптуватися до соціальних норм та правил. Батьки та інші члени сім'ї відіграють ключову роль у сприянні розвитку самостійності дитини. Через спілкування з батьками та взаємодію з іншими членами сім'ї, дитина навчається бути самостійною. Підтримка та стимулювання з боку батьків, можливість вирішувати деякі питання самостійно, брати участь у сімейних обов'язках та приймати відповідальність за свої дії - все це сприяє розвитку самостійності в дитини. Сім'я є основним середовищем, де формується самостійність людини від самого народження. Вона створює умови для розвитку цієї важливої якості, яка є основою для подальшого успіху та адаптації в житті. У молодших школярів велике значення має те, як їхні батьки виявляють та демонструють свою самостійність. Через спостереження за батьками дитина вчиться вирішувати проблеми та діяти самостійно. Якість спілкування в сім'ї має значний вплив на розвиток самостійності дитини. Відкритість до думок та ідей дитини, можливість висловлювати свої погляди та брати участь у рішеннях сприяє формуванню її самостійності. Теоретичний аналіз показує, що сімейне виховання може впливати на самостійність дітей через такі фактори, як стиль батьківства, якість взаємин у сім'ї, встановлення правил та очікувань, способи спілкування та взаємодії між членами сім'ї. Сімейне виховання визначається не лише тим, як батьки діють зі своїми дітьми, але і як вони моделюють та сприймають власні ролі. Позитивні, підтримуючі взаємини у сім'ї сприяють розвитку самостійності та впевненості у дітей, тоді як відсутність цих аспектів або негативні взаємини можуть створювати перешкоди для їхнього розвитку. Тому важливою є активна участь батьків у формуванні позитивного сімейного середовища, яке сприяє розвитку самостійності та успішній адаптації дітей.

В сім'ях, де існує чітка структура та організація робіт, діти мають можливість навчитися самостійності через виконання своїх обов'язків та допомогу в господарських справах. Демократичний стиль виховання, який поєднує в собі вимоги та підтримку, сприяє найбільш ефективному розвитку самостійності у молодших школярів. Вимоги стимулюють дитину до самостійних дій та прийняття відповідальності, а підтримка надає їй впевненість у власних здібностях та можливостях.

Неадекватне батьківське ставлення має шкідливий вплив на розвиток самостійності молодшого школяра. Наприклад, діти, які виростають у середовищі, де присутні негативні форми батьківського ставлення, можуть відчувати нестабільність та недостатню підтримку, що може призвести до відчуття невпевненості у власних силах. Діти, які пережили переважно критичне ставлення батьків, можуть вирости з низькою самооцінкою та відчуттям невпевненості. Вони можуть почувати, що ніколи не задовольняють очікувань батьків і ніколи не досягають успіху, що може стримувати їх від розвитку самостійності та впевненості в своїх здібностях. Також, діти, які зіткнулися з пасивним ставленням батьків, можуть відчувати відсутність підтримки та захисту, що також може пригнічувати їхню бажання розвивати власну самостійність та ініціативу. Відповідно, неадекватне батьківське ставлення може утруднити формування самостійності молодшого школяра, пригнічуючи їхні прагнення до власного розвитку та досягнень. Це підкреслює важливість створення сприятливого, підтримуючого середовища для розвитку дітей та активної участі батьків у їхньому становленні

2. Висновок емпіричних досліджень щодо самостійності молодших школярів та впливу сімейного середовища на цей процес є важливим кроком у розумінні та покращенні виховання цієї вікової групи дітей, а саме молодшого школяра. Отримані результати свідчать про різноманітні фактори, які впливають на розвиток самостійності дітей та їх емоційний стан. Виявлено, що високий рівень самостійності дітей зазвичай пов'язаний з позитивним емоційним

станом, тоді як низький рівень самостійності може спричиняти тривогу чи відчуття неповноцінності. Роль сімейного середовища у формуванні самостійності дітей виявилася значною: стимулююче та підтримуюче сімейне оточення сприяє розвитку самостійності, тоді як негативні фактори можуть пригнічувати цей процес. Порівняння результатів досліджень батьків та вчителів показало спільні та відмінні аспекти в сприйнятті та оцінці самостійності дітей. Це вказує на важливість комунікації та співпраці між батьками та вчителями у підтримці розвитку самостійності дитини. Висновок емпіричних досліджень підкреслює важливість подальшого вивчення та розвитку психологічних стратегій виховання молодших школярів, спрямованих на підтримку їхньої самостійності та емоційного благополуччя.

3. Отримані результати дослідження були використані з метою подальшого вдосконалення програм виховання і психологічної підтримки молодших школярів. Розробка тренінгової програми для батьків дітей молодшого шкільного віку, розроблені рекомендації для батьків та вчителів. Висновок емпіричних досліджень підкреслює важливість подальшого вивчення та розвитку психологічних стратегій виховання молодших школярів, спрямованих на підтримку їхньої самостійності та емоційного благополуччя. Можна зробити висновок, що сім'я впливає на розвиток самостійності дітей молодшого шкільного віку через моделювання власної поведінки, якість спілкування, організацію сімейного життя та спосіб виховання. Батьківська підтримка, створення стимулюючого середовища та надання можливостей для самостійних дій допомагають дитині розвивати необхідні навички та вміння для успішного функціонування у шкільному та позашкільному житті.

Розвиток навички самостійності у молодших школярів є ключовим аспектом їхнього виховання та навчання, оскільки вона має величезний вплив на їхнє життя і майбутнє. Самостійність є основною складовою успішного адаптування до вимог сучасного світу та сприяє формуванню компетентних, впевнених у собі та самостійних особистостей.

Вміння самотійно приймати рішення та розв'язувати проблеми є критичними у навчанні, роботі та житті загалом. Діти, які розвивають ці навички з раннього віку, набувають важливих умінь, які допоможуть їм впоратися з викликами, з якими вони зіткнуться у майбутньому. Вони вчаться приймати рішення на основі власних обдуманих виборів, а не залежати від зовнішньої допомоги або дій. Розвиток самотійності також сприяє формуванню відповідальності. Діти навчаються брати на себе відповідальність за свої дії та вчинки, розуміючи наслідки своїх вчинків. Це навчає їх ставити цілі та працювати над їх досягненням, розвиваючи при цьому внутрішню мотивацію та самодисципліну. Крім того, самотійність сприяє розвитку творчого мислення та інноваційної думки. Діти, які навчаються діяти самотійно, починають бачити різні можливості та шляхи досягнення мети, а також стають більш гнучкими та адаптивними у вирішенні проблем. Розвиток навички самотійності у молодших школярів є важливим завданням, яке сприяє їхньому всебічному розвитку.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексєєнко Т. Сучасне сімейне виховання : концептуалізіція ідей теорії і практики : монографія Київ-Умань 2016. 437 с.
2. Андрейко А.В. Батьківство як психологічний феномен. Наукові записки Інституту психології імені Г.С. Костюка АПН України. За ред. академіка С.Д. Максименка : Міленіум, 2006. 604 с.
3. Аландаренко Ю. Психологічна безпека вчителю. *Психолог.* №4. (244) 2007.
4. Баклан Г. Л. Сучасні засоби розвитку інтелектуальної сфери молодших школярів. *Таврійський вісник освіти.* 2017. № 1 (57). С. 170 - 177.
5. Басюк Н.А. Розвиток почуття відповідальності в школярів Житомир : ЖПУ імені Івана Франка, 2003. 100 с.
6. Безлюдний О. Роль сім'ї в особистісному розвитку дитини URL: [https://library.udpu.org.ua/library\\_files/poriv\\_ped\\_stydii/2011/2011\\_1\\_6.pdf](https://library.udpu.org.ua/library_files/poriv_ped_stydii/2011/2011_1_6.pdf)
7. Безлюдний О. І. Виховання дітей в американській та українській сім'ї. Умань, 2012. 358 с.
8. Берегова Н., Федорчук П. Вплив батьківської сім'ї на формування дитини як особистості. *Вісник Львівського університету.* 2020. № 6. С. 10–15.
9. Психологія особистості: тексти і методики: навч. посіб. Південноукраїнський держ. педагогічний ун-т ім. К.Д.Ушинського, Одеський держ. ун-т внутрішніх справ ; уклад. Л. К. Велитченко, О. М. Цільмак ; ред. Л. К. Велитченко. - Одеса. : Букаєв Вадим Вікторович, 2008. - 209 с.
10. Бех, І. Д. Виховання особистості (Кн. 1). Особистісно орієнтований підхід : науково-практичні засади. Київ 2003. 304с.
11. Бондарчук О.І. Психологія сім'ї. Київ : МАУП, 2001. 96 с.
12. Бондарчук О.І. Сім'я як осередок соціалізації дитини. *Проблеми соціальної захищеності дітей в ринкових умовах.* Київ: АЛД, 1998. 95 с.
13. Білоус О. В. Вікова психологія: Навчальний посібник. Чернігів: Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка, 2015. 108 с.

14. Виноградова Т.В. Співпраця сім'ї та школи на сучасному етапі. *Виховна робота в школі*. 2014. № 2. С. 2–34.
15. Вовчик-Блакитна, О.О. Індивідуальні особливості емоційного розвитку дитини: стратегії педагогічного супроводу. *Практична психологія та соціальна робота*. №4. 1–3. 84. 2006
16. Волошина В. В., Долинська Л. В., Ставицька С. О., Темрук О. В. Загальна психологія. Київ Каравела. 2006. 280 с.
17. Галян І.М. Психодіагностика: навч. посіб. Київ «Академвидав», 2011. 464 с
18. Гончаренко Н. Вплив родинного виховання на розвиток дитини. *Психолог* 2008 № 46-47. С. 13-14.
19. Головань Г. С. Пізнавальний інтерес як чинник підвищення ефективності процесу навчання. *Рідна школа*. 2004. № 6. С. 15- 19.
20. Гоян І. М., Палій А. А. Методи діагностики психічного розвитку дітей За ред. А.А. Палія. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2014. 652 с.
21. Григор'єва Т. Я. Сім'я і її вплив на формування особистості дитини URL: [https://virtkafedra.ucoz.ua/el\\_gurnal/pages/vyp181/44Grigoreva.pdf](https://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp181/44Grigoreva.pdf)
22. Гріньова О.М., Терещенко Л.А. Дитяча психодіагностика: навч.метод. посібник. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2015. 227 с.
23. Денисенко А.О., Дорошенко К.О. Батьківська любов як один з ведучих чинників у процесі виховання. *Наука і освіта*. Проект професора С.М. Симоненко «Когнітивні процеси та творчість». Одеса. 2007, № 1-2.С. 7-10.
24. Дональд Вудс Віннікотт. Дитина, сім'я і зовнішній світ. Київ: Центр учбової літератури 2020. 226 с.
25. Долинська Л.В., З.В. Огороднійчук, О.В. Скрипченко. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. Київ: Просвіта, 2001. 416 с.
26. Дубравська Д. М. Основи психології, навч. посібник Львів: Світ, 2001. 280 с.
27. Дудник О. Формування відповідальної поведінки молодших школярів у оповіданнях В. Сухомлинського URL: [https://dspu.edu.ua/pedagogics/arhiv/29\\_ch1\\_2014/7.pdf](https://dspu.edu.ua/pedagogics/arhiv/29_ch1_2014/7.pdf)
28. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 424

с.

29. Дуткевич Т. В. Розвивально-корекційна психологія. Київ : Центр учбової літератури 2022. 304 с.
30. Дмитренко А.К., Мармазинська П.Є., Тарновська О.С. Психологія сімейного виховання. Обласний центр соціальних служб для молоді. Чернівці : Прут, 2001. 208 с.
31. Дятленко Н. Самоповага дітей: посібник для вихователів, психологів, батьків. *Шкільний світ*, 2007. 118 с.
32. Заброцький М. М. Основи вікової психології Тернопіль : Навчальна книга - Богдан 2002. 112 с.
33. Зарицька В. В. Вікові передумови розвитку емоційного інтелекту особистості (дошкільний і шкільний періоди). *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія*. 2019. Вип. 38. С. 35-53.
34. Зигмунд Фрейд, Вступ до психоаналізу. Freud S. Studienausgabe, Band 1 Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse und Neue Folge Sigmund Freud. Frankfurt am Main : S. FISCHER Verlag GmbH, 1989, пер. з нім. П. Таращука Харків , 2015 480 с.
35. Ігнатова О. Виховання самостійності у молодших школярів. *Учитель*. 2000. № 4–6. С. 20.
36. Симоненко, С. М., Лебединський Е. Б., Творчий потенціал особистості школяра: досвід дослідження та розвиток в умовах дитячого рекреаційного закладу "Молода Гвардія". *Наука і освіта* : науково-практичний журнал. Одеса 2016. № 9 С. 140-147.
37. Сергеєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Вікова психологія. Київ: «Центр учбової літератури» 2012. 376 с.
38. Кудикіна Н. В. Ігрова діяльність молодших школярів у позаурочному навчально-виховному процесі. Київ : КМПУ ім. Б.Грінченка, 2003. 272 с.
39. Кравець В.П. Психофізіологічні та психолого-педагогічні аспекти формування усвідомленого батьківства. Київ : Видавн. Центр «Академія», 2001. 244 с.

40. Кравчук Л. В. Розвиток пізнавальної активності молодших школярів. *Сучасна школа України*. 2012. №2. С. 24-28
41. Коваленко В. В. Формування соціальної компетентності молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій : посібник за наук. ред. проф. М. П. Лещенко. Київ 2017. 192 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/712483/1/%D0%9A%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%92.%D0%92.%20%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf>
42. Кузікова С.Б. Теорія і практика вікової психокорекції: навчальний посібник. 2-ге видання, перероблене, доповнене. – Суми : Університетська книга, 2020. – 304 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi71/0051509.pdf>
43. Найда Р. Методичні поради щодо роботи з батьками : навч.-метод. інструментарій .Рівне: РОППО, 2012. 20 с.
44. Омельченко Я.М., Кісарчук З.Г. Психологічна допомога дітям з тривожними станами. Київ: Шк. світ, 2008. – 112 с.
45. Радчук Г. К., Тіунова О. В. Сімейне виховання, освітній тренінг для батьків. Навчально-методичний посібник. Тернопіль: навчальна книга Богдан, 2007. 121 с.
46. Рудакова Д. І. Дидактична гра – дієвий засіб активізації пізнавальної активності учнів *Початкове навчання і виховання*. 2005. №16-18. С. 7-14.
47. Садовська Х. С., Сингаївська І. В. Вплив батьківської прихильності на розвиток самостійності дошкільника. *Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей IV Міжнародної конференції (Київ, 07 грудня 2022 р.)*. К.: Університет "КРОК", 2022. С. 315-318.
48. Семиченко В. А. Мистецтво взаєморозуміння. Психологія та педагогіка сімейного спілкування: Навч. посібник для студентів вищ. навч. Київ: Веселка, 1998. – 214 с. 4
49. Сингаївська І. В., Осауленко Н. В. Особливості комунікативних проблем в

- шлюбних партнерських стосунках переселенців під час війни. *Вчені записки Університету «КРОК»*, 2023. № 3 (71). С. 125–134.
50. Сингаївська І. В., Іванова О. В. Коучинговий підхід як інструмент для встановлення довірливих стосунків між батьками і підлітками. *Вчені записки Університету «КРОК»*, 2023. № 2 (70). С. 166–172.
  51. Сингаївська І. В. Психологічні особливості прогнозування моральної поведінки в молодшому шкільному віці [Текст] : дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07 / І.В. Сингаївська; АПН України, Ін-т психології. К., 1993. 149 с.
  52. Тадаєва А. В. Соціально-педагогічний супровід соціалізації молодших школярів в сучасному інформаційному просторі : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Харківська державна академія культури. Харків, 2016. 258 с.
  53. Терещка Л. Г. Вікова психологія і психодіагностика. Підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Видавничий Дім “Слово”, 2013. 608 с.
  54. Туріщева Л. В. Настільна книга шкільного психолога: Навчально-методичний посібник для вчителя. Харків: Видавнича група «Основа» 2008. 256 с.
  55. Туриніна О. Л. Психологія травмуючих ситуацій: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: ДП “Вид. дім “Персонал”, 2017. – 160 с.
  56. Томашевська С. О. Стилi сімейного виховання URL: [https://www.rusnauka.com/10\\_DN\\_2013/Pedagogica/3\\_133061.doc.htm](https://www.rusnauka.com/10_DN_2013/Pedagogica/3_133061.doc.htm).
  57. Максимович О. М. Особливості виховання дітей із розлучених сімей : Навчально-методичний посібник. Держ. центр соц. служб для молоді М-ва України у справах сім'ї, дітей та молоді, Ін-т пробл. виховання АПН України. - К. : ДЦССМ, 2004. - 140 с.
  58. Ковальчук Л. Вплив структурної неповноти сім'ї на розвиток і поведінку особи Костів, *Родинні взаємини і проблеми виховання дітей*. Івано-Франківськ, 1995. С. 11–14.
  59. Коробко С. Л., Коробко О. І. Робота психолога з молодшими школярами : Методичний посібник. – 2-ге видання Київ: Літера ЛТД 2008. 416 с.
  60. Папір О. О. Труднощі внутрішньосімейних стосунків один із факторів девіан-

тної поведінки дітей. Проблеми девіантної поведінки: історія, теорія, практика. Київ : Миленіум, 2002. С. 267–272.

61. Мушкевич М. І., Федоренко Р. П., Магдисюк Л. І., Дучимінська Т. І. Психологія молодшої сім'ї. Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк : Вежа-Друк, 2018. – 235 с.
62. Нікітіна О. І. Вплив типу сім'ї на розвиток акцентуації характеру в дитини. Проблеми девіантної поведінки: історія, теорія, практика. Київ: Миленіум, 2002. С. 256-262
63. Яблонська Т. М. Розвиток ідентичності дитини в системі сімейних взаємин.: монографія. Суми: Вид-во СумДПУ ім. А.С.Макаренка, , 2013. 444 с.
64. Rogers Carl On Becoming a Person. A Therapist's View of Psychotherapy New York: Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company, 1961. p. 420.
65. Piaget, J. The Language and Thought of the Child. London: Routledge. (1959) (2002). 296 p.
66. Baumrind, D. Current patterns of parental authority. *Developmental Psychology*, 4(1, Pt.2), 1971. 1–103. <https://doi.org/10.1037/h0030372>
67. Baumrind, D. (1989). Rearing Competent Children. In W. Damon (Ed.), *Child Development Today and Tomorrow* (pp. 349-378). San Francisco, CA: Jossey-Bass.
68. Eric Homburger Erickson. *Identity and the Life Cycle*. New York: NORTON & COMPANY o INC, 2007. 192 p.